Työ ja turva -osasto/ML/ea 25.10.2021

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta
StV@eduskunta.fi

HE 167/2021 vp

Hallituksen esitys eduskunnalle työnhakijan palveluprosessin ja eräiden työttömyysetuuden saamisen edellytysten uudistamista koskevaksi lainsäädännöksi

Hallituksen esityksen tavoitteena on kunnianhimoisesti lisätä työllisyyttä ja uudistaa työttömien palveluita tarjoamalla työnhakijalle yksilöllistä tukea työllistymiseen. Samalla työmahdollisuuksien tai palveluihin osallistumisen laiminlyönnistä johtuvien korvauksettomien määräaikojen kestoja porrastettaisiin ja muutettaisiin kohtuullisemmiksi. Nämä ovat esityksen selkeästi positiivisia elementtejä, joita SAK kannattaa.

Esitystä leimaa kuitenkin tarpeeton monimutkaisuus, mikä uhkaa peittää alleen sen hyvät tarkoitukset. Eri kohderyhmille tarkoitettu vaihteleva säätely on haasteellista toteuttaa. Taustalla on myös vakava huoli siitä, että suunniteltu työ- ja elinkeinotoimistojen resurssien lisäys on riittämätön esityksen tavoitteiden toteuttamiseksi.

Työttömän oman työnhaun lisääminen on SAK:n näkemyksen mukaan kannatettavaa, mutta siinä pitäisi huomioida selkeämmin yksilön lähtökohdat. Prosessia pitää leimata luottamus työttömän motivaatioon työllistyä ja TE-hallinnon asiantuntijoiden ammattitaitoon sanktio- ja karenssiuhan sijaan.

Suomalainen työvoimapolitiikka on tällä hetkellä useiden merkittävien uudistusten myllerryksessä. Jotta kokonaisuus säilyy käytännössä toimivana, tulee esitystä yksinkertaistaa ja kohtuullistaa sekä työnhakijoiden että TE-hallinnon asiantuntijoiden kannalta. Peräänkuulutamme vähemmän kaavamaista kontrollia ja enemmän joustoa sekä luottoa TE-hallinnon ammattilaisten taitoihin saattaa työnhakija työllistymismahdollisuuksien äärelle.

Työnhakijan palveluprosessi

Pohjoismaisen mallin mukainen palveluprosessi panostaa merkittävästi erityisesti työttömyyden alkuun. Tämä on perusteltua, joskin kaavamainen ja runsas työnhakukeskusteluiden ja täydentävien työnhakukeskusteluiden prosessi ei ole tarpeellinen jokaisen työnhakijan kohdalla. Olemme huolissamme, että esitetty malli johtaa yhä enemmän pelkän haastattelumäärän toteuttamiseen eikä asiantuntijoille jää aikaa tehdä todellista laadukasta työnvälitystä.

Peräänkuulutamme resurssien järkevää käyttöä. TE-asiantuntijalle on tarjottava mahdollisuus viedä prosessia eteenpäin joustavasti ja harkintaa käyttäen. Tältä osin onkin hyvä, että kasvokkain tapahtuvien haastattelujen vaatimuksesta on nykyisessä esityksessä joustettu.

Työnhakijan alkuhaastattelu on määrä pitää viiden päivän sisällä. SAK on suhtautunut tähän kireään tavoitteeseen kriittisesti ja esittänyt tavoitteen lieventämistä kahteen viikkoon. Esityksen nykyisessä versiossa täydentävän työnhakuhaastattelun tekeminen on mahdollistettu ennen alkuhaastattelua. Tämä tuo palveluprosessin alkuun toivottavaa joustoa, mutta samalla monimutkaistaa prosessin vaiheittaista etenemistä.

Eri työnhakijaryhmille tarkoitetut palveluprosessit ovat hieman erilaiset, mikä voi käyttäjän näkökulmasta näyttäytyä sekavuutena. Perusperiaate onneksi on, että palveluprosessi on kevyempi pitkäkestoisessa koulutuksessa olevalle, osa-aikatyötä tekevälle ja lomautetulle. Korostamme, etteivät työnhakukeskustelut saa haitata osa-aikatyötä tekevän työntekoa ja ne on järjestettävä joustavasti hänen aikataulunsa mukaisesti. Työnhakukeskustelujen tulee olla aitoa uraohjausta eikä osa-aikaista työtä tekevän kontrollointia.

Työnhakuvelvoitteet ja tarkastelujaksot

SAK näkee neljän työmahdollisuuden hakuvelvollisuuden esityksen mukaisesti toteutettuna ongelmallisena. Työtöntä tulee kohdella vastuullisena yksilönä ja TE-hallinnon asiantuntijalle on tarjottava harkintavalta mahdollistaa työllistyminen huomioiden työttömän lähtökohdat, osaaminen ja vahvuudet sekä paikallisten työmarkkinoiden tarpeet.

Kategoriset määrälliset työnhakuvelvoitteet ja joustamattomat työttömän aktiivisuuden tarkastelujaksot ovat omiaan jäykistämään palveluprosessia. Vähäinen työkokemus, puutteet osaamisessa tai alentunut työkyky eivät olisi riittävä peruste alentaa työnhakuvelvollisuutta, jos sopivien neljän työmahdollisuuden hakeminen olisi työnhakijalle periaatteessa mahdollista. Esityksessä jää epäselväksi, milloin neljän haun periaatteesta poikkeaminen tarkalleen on mahdollista.

Myös työnhaun osalta osa-aikatyöntekijöille, lomautetuille ja opintoja suorittaville on asetettu kevyemmät velvoitteet. Tämä on positiivinen asia, joskin työttömyysturvalla omaehtoisesti opiskelevien työnhakuvelvoitteiden tulisi olla yhdenmukaiset työvoimakoulutukseen osallistuvien kanssa. Tavoitteet työllistymisestä osaamisen kehittämisen kautta ovat molemmilla ryhmillä samat.

Työnhakuvelvollisuus on esitysluonnoksessa sidottu tarkkaan päiväkohtaiseen tarkastelujaksoon. Niistä voidaan poiketa esimerkiksi

yhdistelemällä jaksoja ainoastaan painavista syistä. Tällä hetkellä jää epäselväksi, milloin tarkastelujaksojen yhdistäminen on mahdollista.

Dynaamiset työmarkkinat eivät toimi noudata mekaanisia tarkastelujaksoja, minkä vuoksi jaksojen yhdistäminen pitäisi olla hyvin joustavasti mahdollista. Käytännössä työnhakijan kannalta olisi yksinkertaisempaa, että työnhakukeskustelut ja työnhaun tarkastelujaksot olisivat yhdenmukaiset.

Velvoittavat työtarjoukset

SAK:n näkemyksen mukaan velvoittavat työtarjoukset monimutkaistavat mallia melko paljon ja niistä tulee luopua. Velvoittavat työtarjoukset vesittävät raikkaan idean työnhakijan oma-aloitteisesta työnhausta sekä valinnanvapaudesta. Lisäksi niiden työllisyysvaikutus tässä mallissa on arvioitu vaatimattomaksi.

Kun työnhakuvelvollisuutta kiristetään määrälliseen ja raportoitavaan suuntaan, on luontevaa ja kohtuullista, että työnhakija päättää itse, mitä paikkoja hän hakee. Tarpeellista on, että työnhakijoille vinkataan tapaamisissa ja tekoälyn avulla mahdollisimman paljon sopivia työpaikkoja – joista työnhakija itse päättää, mitä hän haluaa hakea. Näin palvelu on motivoivaa ja yksilöä aidosti tukevaa, eikä sanktion uhalla toimivaa

TE-toimistojen resurssit

Hallituksen esitys sisältää TE-toimiston asiantuntijoille huomattavasti nykyistä enemmän velvoittavaa lainsäädäntöä ilman harkintavaltaa.

Arvion mukaan työ- ja elinkeinotoimisto tai kunta järjestäisi työnhakijoille vuodessa arviolta noin 2,3 miljoonaa alkuhaastattelua, työnhakukeskustelua tai täydentävää työnhakukeskustelua. Nykyisin vastaava määrä on noin miljoona. Esitetyn työnhakuvelvollisuuden täyttämiseksi työnhakijat tekisivät arviolta noin 14 miljoonaa työhakemusta tai muuta työnhakutapahtumaa vuodessa.

TE-toimistojen ja kuntien työmäärä nousee merkittävästi. SAK esittää huolensa työntekijöiden määrän ja uudistuksen määrärahojen riittävyydestä. EU:n elpymisvälineen tuoma lisärahoitus helpottaa tilannetta lyhyemmällä aikavälillä.

Seuraamusjärjestelmän uusiminen ja karenssien inhimillistäminen

SAK kannattaa esityksiä, joilla kohtuuttoman pitkiä 60–90 päivän korvauksettomia määräaikoja lyhennetään 45 päivään. Lisäksi SAK pitää tärkeänä ehdotusta, että jatkossa työnhakijalla olisi oikeus tietyin edellytyksin kieltäytyä provisiopalkkaisesta työstä. Lisäksi kannatamme palveluprosessiin liittyvistä laiminlyönneistä johtuvien seuraamusten lieventämistä.

SAK pitää hyvänä muistutuksen käyttöönottoa osana seuraamusjärjestelmää. Muistutus inhimillistää sanktioita. Se voi ehkäistä työttömyysturvan karensseja ainakin osasta tilanteissa, joissa nykyisin sanktioidaan tahattomista virheistä ja väärinymmärryksissä.

SAK pitää kuitenkin porrastettuihin karensseihin liittyvää 12 kuukauden seurantajaksoa liian pitkänä. Tämä voi johtaa nykyistä useammat työssäolovelvoitteen piiriin ja lisätä siirtymää toimeentulotuelle.

Seurantajakso tulee lyhentää esimerkiksi kuuteen kuukauteen. Vaikka porrastettu ja lievennetty seuraamusjärjestelmä on erittäin kannatettava, työssäolovelvoite on edelleen jäämässä työnhakijoille liian tiukaksi. SAK esittää työssäolovelvoitteen lieventämistä. Pahimmillaan työssäolovelvoite ajaa työnhakijat toimeentulotuen pitkäaikaisiksi asiakkaiksi.

Kuntoutukseen ja työkyvyn edistämiseen liittyvät tarpeet

Aiheellinen huoli on, että TE-asiantuntijalla ei ole kokonaisarviota työnhakijan tilanteesta tehdessään asiantuntemusta tunnistaa kuntoutukseen ja työkykyyn liittyviä tarpeita. On oleellista, että tosiasiallisesti työkyvyttömät henkilöt eivät päädy täydet velvoitteet omaaviksi työnhakijoiksi.

Työkyvyn ja työkyvyttömyyden suhteen korostamme tarvetta monialaisuudelle arvioinnille ja sosiaalisen toimintakyvyn huomioimiselle. On oleellista heti työttömyysjakson alkaessa tunnistaa mahdolliset työllistymiseen vaikuttavat, työkykyyn liittyvät ongelmat.

Yksilö tulee aina viivytyksettä ohjata tarvitsemiensa palvelujen piiriin sellaiselle ammattilaiselle, jolla on tilanteeseen sopivaa osaamista esimerkiksi työkykypalveluissa ja työikäisten monialaisessa kuntoutuksessa. Samoin oikeus sairauspäivärahaan tai kuntoutusetuuteen tulisi tunnistaa ja ohjata asiakas tarvittaviin tutkimuksiin heti.

Osatyökykyisten kohdalla ei tule edellyttää sellaisten työpaikkojen hakemista, jotka eivät työkyvyn puolesta ole heille soveltuvia. Kaikilla työssäkäyntialueilla sopivia työpaikkoja ei ole aina riittävästi tarjolla. Jatkuva huomiotta jääminen työnhakijana tai kielteisten vastauksien saaminen voiolla henkisesti kuormittavaa ja nämä tilanteet korostuvat erityisesti osatyökykyisillä henkilöillä. Esimerkiksi mielenterveyskuntoutujilla tiiviin työnhaun edellyttämä aloitteellisuus sekä jatkuva negatiivinen palaute saattavat jopa vaikeuttaa kuntoutumisprosessia.

Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry

Lisätiedot Koulutus- ja työvoimapoliittinen asiantuntija Mikko Laakkonen, mikko.laakkonen@sak.fi